

كاركردى سۆشئال دئمۆكراسى و سۆشئالئزم و بهكى ئايار

ههژئن

۲۳*ئى ئايارى ۲۰۱۶

بهرايى

ئەم رۆژ ۲۳ ئايار، سائىدى سەد و پەنجا و سئ (۱۵۳) سائەى دروستكردى بهكەمىن پارتئى سۆشئال دئمۆكراتى جهانە، بهو بۆنەوه، سەرنجدانى مئژووى كاركردهكانى ئەو پارتئىبه و ئىدنۆلۆگەكانى و سەركردهكانى و پئچكەبهك كه به ئەم رۆژەى گەياندووه، دەتوانئت سەرهتايەكى باش بئت بۆ گەرانەوه سەر مشتومرەكانى نيوەى دووهى سەدهى نۆزدههەم، بهتايبهت مشتومرەكانى نئو (ئەنجومەنى نئونهتەوهئى زەحمەتكئشان)، كه دواتر ماركسىستەكان به "ئئونهتەوهئى بهكەم" ناساندىان و ئەو ئاوهى كه ئەوان رشتئان، دواتر سۆشئال دئمۆكراتەكان پئى خۆئان تئخست و ئئستاش هەر به لئئى ماوهتەوه.

سەرهكئترئن تايبهتمەندى سۆشئال دئمۆكراسى، كه دەتوانئن به ئەلف و باى دژەخونى سۆشئال دئمۆكراتەكان له بزوتنەوهى سۆشئالئستى و كرىكارى و بزوتنەوه رگارىخوازەكانئىبهكانى جهانى ئەو سەردەمه و تاكو ئئستاش ناوبەرئن، بۆ سەردەمى سەرهەلئدانى ئەو ئاراستە دەسەلاتخوازە دەگەرتنەوه، كه له نيوەى بهكەمى سەدهى نۆزدههەم پارتايەتى و دەولەتخوازئى كرده پردى پەرنەئى پرۆلئتارىا له سەرمایەدارئىبهوه بۆ سۆشئالئزم؛ ئەوهى كه دواتر سۆشئال دئمۆكراتەكان به پشتئوانئىكردى دەولەتان [ولئاتانى خۆئان] پئى خۆئان خستە نئو لئتهكەى و خەستربووهوه.

تايبهتمەندئى سەرهكى سۆشئال دئمۆكراسى برئتئىبه له پئشمەرجهكردى گۆرانى رامئارى بۆ رودانى گۆرانى كۆمەلئەئى*، كه خۆبهخۆ بۆچوونى مامۆستابوونى سۆشئال دئمۆكراتەكان - شاگردبوونى كرىكاران و دەستەبئزگرەرى [ئئئلتئگەرئى]، رنكخستئى قووچكەئى [پارتئى و سەندئكا قووچكەئىبهكان] و سەرهنجام پئداوئستكردن و پئرۆزكردى دەولەت و پابهئندكردى هاتنەدى سۆشئالئزم به هەبوونى دەولەتى پارلەمانى، كه مئك جئاوازتر له دەولەتى تاكپارتئى كۆمونئستەكانى [سۆشئال دئمۆكراتەچەپەكانى] دواتر، سەپاند و كرده نەرىت.

سۆشئال دئمۆكراتەكانى خۆراوى ئەوروپا ئەو بۆچوونە دئئرمئنىستئانەى كارل ماركس و ئەنجلس پەپرەودەكەن، كه پئشهسازئىبوونەوه** و خۆبهخۆئى قەئرانە نابوورئىبه ناوبەناوهكانى سەرمایەدارئى وەك خنكئنەر و گۆرەهئكەنى دەسەلاتئى بۆرجوازئى وئنادەكەن، كه (قئلئلم لئبئكنئئشت Wilhelm Martin Philipp Christian Ludwig Liebknecht) وەك ئئدنۆلۆگئى ئەو پالە به لوتكەى گەياندن. هەر ئەو تئروانئن و پئگەئئشتە تئفۆرئى و كردهئىبانه بوون، كه رەوتئى سۆشئال دئمۆكراسئىيان بەرەو تئكۆشانئى پارلەمانئى و پشتئوانئى بەرەكانئى جەنگ و "بهكئئى نەتەوه/سەرورەى بۆرجوازئى" برد. له بەرانبەردا پالئى چەپئى سۆشئال دئمۆكراسئى كه (لئئئن) ئئدنۆلۆگئى بوو و دواتر به پارتئىبه كۆمونئستەكان ناسران، بۆ خۆجئاكردنەوه له پالئى راستئى سۆشئال دئمۆكراسئى، بۆ ئەو بۆچووانەى كارل ماركس و ئەنجلس هانائانبرد، كه له نئو پەرەگرافەكانئى (مانئفئستئى كۆمونئست) بردنى هوشئارى شۆرشگئرانە بۆ نئو پرۆلئتارىا/كرئكاران به كۆمونئستەكان دەسپئرتت و برئارى شۆرش به ئەوان دەسپئرتت و ئەركئى دروستكردى پارتئى و دەولەتى سۆشئالئستئى و گەياندنئى كۆمەلئە به كۆمونئزم به كۆمونئستەكان دەسپئرتت، مەرورەها توانەوهئى پەشمەكئناساى دەولەتى دئكتاتور هەر لهسەر بنەماى نئازپاكئى ئەوان.

وەك مئژوو سەلماندى هەر دوو پالئى سۆشئال دئمۆكراسئى [پارلەمانئى و تاكپارتئى] وەك دوو دەست چەپلەئى مانەوهئى سەرورەئى چئنائەتئىيان لئدا و تاكو ئئستاش سۆشئال دئمۆكراسئى له هەموو قۆرمەكانئىدا هۆكار و يارمەتئىدهئى مانەوه و تەمەندرتئئئى سئستەمئى چئنائەتئىبه و له دەنگدانئىكەوه بۆ دەنگدانئىكئى دئكە، خۆشباوهرئى پرۆلئتئرهكان قولتەر و بۆگەنتر دەكات.

كور تەبهك له مئژووى كارنامەئى سۆشئال دئمۆكراسئى له ئالمانيا: مندالئدانئى پەروراندن و داپەنگەئى بهكەمئىن پارتئى سۆشئال دئمۆكرات
لهبەرئەوهئى ئامانجئى ئەم نووسئىنە شروڤهكردى مزر و بئروكەكانئى سۆشئال دئمۆكراسئى نئىبه له سەد و پەنجا و سئ (۱۵۳) سائئى رابوردوو و هەر ئاوا به پئوئستئئئى نازانم به نئو مئژووى هۆكارئى سەرهەلئدانئى پالئى راست و چەپ "لادەر و شۆرشگئپئى" سۆشئال دئمۆكراسئى رۆبجم و خۆم به جئاوازئىبه روالئەتئىبهكانەوه خەرىككەم، چونكه ئامانجئى من لەم نووسئىنە، فرەتر كۆكردنەوهئى كۆمەلئەك برگەئى مئژووى رەوتئى سۆشئال دئمۆكراسئى و پارتئى سۆشئال دئمۆكراتئى ئالمانيا و نئشانئدانئى رەهەندەكانئى كارائى هەلئوئست و هەنگاوهكانئى پارتئى سۆشئال دئمۆكرات و ئاراستەئى سۆشئال دئمۆكراسئىبه له رەوتئى رپوداوهكانئى كۆتائئى سەدهئى نۆزده و سەدهئى بئست، كه برئئئن له :

- سالى ۱۸۹۰ پارتىيىسى سۆشپال دېمۇكراتى ئالمانىيا دژى بانگەوازى مانگرتنى گشتى بوو ... ***

- سالى ۱۹۱۴ پارتىيىسى سۆشپال دېمۇكراتى ئالمانىيا وەك پارتىيىسى دەستە خوشكەكانى دىكەى نىو نىونەتەوۋەبى دووۋەم، بە پىشتىوانىكردىنى جەنگ و دەۋلەكانىيان دەنگىدا ..... ***

- پاش جەنگى دۇراوى يەكەمى جىمانى پروسەكان (۱۹۱۴-۱۹۱۸) و راپەرىنى نۇقەمبەرى كرىكاران و شوراكانى سەربازان (۱۹۱۸/۱۹۱۹ باورباي ئالمانىيا) پارتىيىسى سۆشپال دېمۇكراتى ئالمانىيا و يەككىتپىيەكانى سەر بەو رەوتە وەك دەستەبۇررى دەسەلاتخواز و سەررەر خۇيان سەپاند ..... ***

- لە رىكەوتننامەى ستىنىس لىگىين Stinnes-Legien نىوان ئەنجومەنى نىوۋەندى كار (ZAG) لەتەك خاۋەنانى/داراكانى پىشەسازىدا سەرلەنوئى سالىنى ۱۹۱۸ تا ۱۹۲۴ گىيانى سازشكارانەى تەبايى چىنابەتى لەنىو يەككىتپىيە پاشكۇكانى پارتىيىسى سۆشپال دېمۇكراتى ئالمانىيا خۇي دەردەخاتەوۋە ... ***

- سالى ۱۹۱۹ لەتەك سەررەوتنى پارتىيىسى سۆشپال دېمۇكراتى لەنىو كۇمارى فايمەر Weimarer ، ئىدى رۇزى ۱ى ئايار كرا بە پىشو "رۇزى جەزنى نىشتامانى ...." ***

- يەكەمىن سالىدى ۱ى ئايارى بە پىشوكرامى سالى ۱۹۱۹ كۇمارى شۇرپىگىرى باورباي/مىونىخ (Munich) لەلەين سوپا و فاشىستەكانەوۋە سەررەوتكرا، سەدان كرىكاران كوزران. ھەزاران زىندانىكران و بە كوشتنى يا زىندانى ھەمىشەبى سزادان. سۆشپال دېمۇكراتەكان لەترسى ئەوۋى كە سالىنى داھاتوۋش ئەو رۇزە دوۋبارەبىتەوۋە و بىتتە رۇزىكى خوتناۋى پىكدادان لەتەك كرىكاران، لەبەرئەوۋە دەستبەجى ئەو "رۇزى جەزنى نىشتامانى" يە ھەلۋەشپىراپەوۋە ..... ***

- ئەپرىلى ۱۹۲۰ ھەرماندارىيى سۆشپال دېمۇكراتەكان رىنگەيدا، تاوۋەكو بە كۇمەكى ھىزى پارىزگارنى نىشتامانى (Reichswehr) و سوپاى فاشىستى، راپەرىنى كرىكارانى ناۋچەى (Ruhrgebiet) كوشتوبىكرىت و پىشتىوانى لە بكوژان كرد، واتە ئەو ھىزە سەربازىيەى، كە "لەپىنا و قەيسەر و نىشتامان" راپەرىنى نۇقەمبەرى ۱۹۱۸ سەررەوتكرد، ھەر ئاۋا سەرلەنوئى بە چاۋپۇشى ھەرماندارىيى سۆشپال دېمۇكراتەكان، بزوتتەوۋە دژە فاشىستانەى كرىكارانى لەنىو خوتن گەوزاند. ***

- سالى ۱۹۲۴ بەدواۋە خۇنىشاندانەكانى ۱ى ئايار لەسەر شەقامەكان (لە دەروۋە) قەدەخەكرابوون، لەبەرئەوۋە ئەو سالىنە ھىچ شتىكى ئاۋا رپوۋىنەدايوو. سالى ۱۹۲۹ لە بارىكى ئاۋادا سەررۇكى پۇلىسى سۆشپال دېمۇكراتى بىرلن Zörgiebel بۇ بەرگرتنى رۇزى ۲ى ئايار، كە پارتىيىسى كۇمونسىتى ئالمانىيا (KPD) رايگەياندىبوو، خۇنىشاندانى ۱ى ئايارى سەررەوتكرد. لە (بەرلن) پايتەختى پروس، لەوئى كە ۱ى ئايار (بەپىچەوانەى بەشەكانى دىكەى "دەۋلەتى نىشتامانى ئالمانىيا") ئەو رۇزە پىشو نەبوو، نىكەى ۸ ھەزار كرىكار لە گەرەكەكانى فىدىنگ و نۆيكلىن Neukölln ، Wedding خۇنىشاندانى ۱ى ئايار بەرپادەكەن. ھەرچەندە كە پارتىيىسى سۆشپال دېمۇكراتى ئالمانىيا تەنيا خوازىرى بەرپاكردنى كۇبوونەوۋە نىو ھۆلەكان بوو، بەلام سۆشپال دېمۇكراتىك كوزرا، تەنيا لەبەرئەوۋە كە نەبوستوۋە دەستبەجى پەنجەرە مائەكەى دابخات. Zörgiebel سەررۇك-پۇلىسى سۆشپال دېمۇكرات بارى نائاسابى راگەياندى و لە دوو رۇزى دواتردا ھەموو خۇنىشاندان و كۇبوونەوۋەكانى مانگرتن بە چەكى قورسى وەك دۇشكە سەررەوتكرد. لەو كوشتوبىرەدا (۳۰) كەس لە نىكەى (۲۵) ھەزارى خۇنىشاندەرى بىچەك كوزران و سەدان كەسىش بىرىنداركران. ***

- شالىارى كارى ئەو كاتى دەۋلەتى ئالمانىيا تىۋدۇر لاىپارت Theodor Leipart (دامەزىنەرى "دېمۇكراتى ئابوۋرى " بۇرجوازى) كە سالى ۱۹۲۱ بەدواۋە سەررۇكى كۇنفىدرالى گشتى يەككىتپىيەكانى ئالمانىيا (ADGB) بوو. بە دروشمەكەى "رىكخراۋ، خۇنىشاندان نىيە!" لاىپارت ھەلۋىستى خۇپارىزانەى نانوندوتىزى بەرامبەر نازىيەكان نىشاندا و زۇرىش تىككۇشا، تاوۋەكو بەررەلستى دژە فاشىستانەى كرىكاران سەررەوتتەوۋە نەبىت. ***

- سالى ۱۹۳۳ پاش سپاردى دەسلەپتە سەرۇكشالىارنى "دولەت نىشتمانى ئالمانيا" ئادولف ھىتلەر Adolf Hitler ، لايپارت ھەولدا تاوھكو يەكئىتتەپە كانى ئالمانيا بداتە پال "فەرماندارى ياساي" نازىيەكان، بەلام ھەولەكەى ناکام مايەوھ.***

- ۱۹ ئىپرىلى ۱۹۳۳ ۋەك بەرەنجامى سازشكارى سۇشىال دېمۇكراتەكان، كۆنقىدراسىۋنى گشتى يەكئىتتەپە كانى ئالمانيا ADGB رايگە ياند "ئەركى سەر شانى ئەندامانى يەكئىتتەپەكانە، كە لەنىو جەئىپى دولەتتى رۇژى ئايار بەشدارىبەكەن". كۆنقىدراسىۋنى گشتى يەكئىتتەپە كانى ئالمانيا لە دولەت داوايكرى، كە "ھىزى كار بەتەواۋەتتى بېئتە بەشېك لە دولەتتى" پارتى دىكتاتورى ناسيونال سۇشىالېست (نازى). رۇژى ۱ ئايارى ۱۹۳۳ بەكردەۋە بەشېكى ئەندامانى يەكئىتتەپەكان لەتەك نازىيەكان رېئىوانىانكرى. ۋەك بەرەنجامى سازشكارىيەكانى سۇشىال دېمۇكرات لە بېزىلن لەبەردەم يەك مىيۇن ئالمانى-زىمان ھىتلەر رايگە ياند "سىمبولى تېكۇشانى چىنايەتى و مىلمانن و رۋوبەپوۋونەۋەى بەردەۋام، دىسانەۋە دەبېتەۋە بە سىمبولى يەكئىتى بالا و سەرنجراكىشى نەتەۋە".***

- رۇژى ۲ ئايارى ۱۹۳۳ نازىيەكان بەھۆى "كۆمىتەكانى چالاكى بۇ پاراستى ھىزى كارى ئالمانى- Aktionskomitee zum Schutze der deutschen Arbeit" كۆمەلە كرېكارىيەكان و بنكە و پارەى يەكئىتتەپەكان دەستبەسەركران و خودى سەرانى سازشكارى يەكئىتتەپەكان (ۋەك تىئۇدۇر لايپارت) لە "زىندانى چاۋدېرېى" ئاخىران و ئەشكەنچەدران و ھەندىكىيان كۇزان.***

- پاش پوخانى دەسلەپتە دىمۇكراتى نازىيەكان لەلايەن ھىزى لەشكرى ھاۋبەيمانان، پارتى سۇشىال دېمۇكرات ۋەك پېشىنەى ۱۹۱۴-۱۹۳۲ كەوتەۋە پارەلەمانىيازى و خۇشباۋەپكردى پۇرلىتېرەكان بەگەپىشتى ئاشتىيانە بە سۇشىالېزم و دواچار لادانى دىۋجامەى ناچارى و زياتر داكۇكىكردىن لە پارلەمانتارىزم و سىستەمى چىنايەتى زياتر لە پارتىيە راستپەۋەكان و لەم رۇژگارەدا ئىدى مەگەر وردىبىنى تايبەت و خۇشباۋەپانە بتوانىت لەنىوان پارتى سۇشىال دېمۇكرات و پارتىيە راستپەۋەكان، جىاۋازى بدۇزىتەۋە.***

- سالى ۱۹۹۱ بەدۋاۋە لە ھەندىك شارى ئۈرۈپى رېئىۋانى "رۇژى ئايارى ئۈرۈپا- EuroMayday" ۋەك ئەلتەرناتىشى پامىارى بۇ جەئە شەقامىيەكانى كۆنقىدراى يەكئىتتەپەكانى ئالمانيا DGB بەرپادەركرېن.***

سۇشىال دېمۇكراتەكانى ھەرنى كوردستان

- سۇشىال دېمۇكراتەكانى ھەرنى كوردستان بە پىشتەستەن بە پېشىنەى پارتايەتى و رەۋتى سازشكارانەى سۇشىال دېمۇكراتەكان ۱۹۱۴- ۲۰۱۲ كەوتنە ھەولدان بۇ كالكردەۋە و داپاندنى مۇرۋى رۇژى يەكى ئايار لە خەلكى ھەرنى كوردستان بەتابەت ئەۋ ناۋچانەى كە رۇژگارېك بزوتنەۋەى سۇشىالېستى و كۆمونيستى لەۋئ بەھىز و كۆمەلەيەتې بوۋە؛ يەكك لەۋ ناۋچانە ناۋچەى ھۇرامانە، كە لەجىاتى ناۋەدانكردەۋەى ۋەك وئرانەى راگۋاستى گوندەكان و وئرانەى جەنگى عىراق-ئىران و وئرانەى جەنگى نىۋخۇيى نىۋان پارتىيە دەسلەپتەدارەكان (پدك) و (بنك) و دواتر دەسلەپتەدارانى ھەرىم و ھىزە ئىسلامىيەكان، كە بەرھەمى جەنگى نىۋخۇ و ھەر ئاۋا بەرھەمى پامىارىيەكانى دەسلەپتەداران بوۋن، بۇ دواخستەن و وئرانكردىن ناۋچەيەكى ئاۋا كە رۇژگارېك نىشېنگەى سۇشىالېست و كۆمونيستەكان بوۋ، پاش نارامبوۋنەۋەى بار و دۇخەكە، دەسلەپتەدارانى سۇشىال دېمۇكراتى ناۋچەى دەسلەپتەدارى سەۋز كەوتنە ھەول سىنارىيەسازى بۇ كالكردەۋەى رۇژى يەكى ئايار و بەرپاكردىن فېستىۋالېكى پارتىيەئە[ئىنك'يانە] ھەموو سالىك بەناۋى "فېستىۋالې ھۇرامان" لە سەروبەندى رۇژى يەكى ئايار، كە ئامانجىان گرنكىدان بەۋ ناۋچە و كولتور و ھونەر و ئەدەب و مۇرۋى نەبوۋ، بەلكو تەنيا پەيداكردىن ئامرازېك بوۋ بۇ كالكردەۋە و لەبېرىدىن رۇژى يەكى ئايار ۋەك سىمبولى تېكۇشانى چىن و توتۇرە پۇرلىتېرەكان، كە لە سالى ۱۹۵۷ لەۋىندەرى پېشىنەى ھەبوۋە.

- ئەم سالى سۇشىال دېمۇكراتە كرېكارىكۇزەكانى كارگەى چىمەنتۇى تاسلۇجە، وئراى ئەۋەى كە لەلايەن فەرماندارى ھەرنى كوردستان رۇژى يەكى ئايار پشۋى فەرمىيە و ئەۋ فەرمىيۋونەش بارەتەقاي سۇشىال دېمۇكراتەكان و فەرماندارى بۇر جۋازى ھەرنى كوردستان نىيە و بۇ سەردەمى بەرەى (حشع) و (عەبدولكەرىم قاسم) و دواتر بەرەى ھاۋبەشى (حشع) لەتەك (بەعسىيەكان) ۋەك پاشكۆپىەكى بلۋكى قارشۇ دەگەرتەۋە. ئەم سالى دەسلەپتەدارانى سۇشىال دېمۇكرات و نەۋشېروانىيەكان بە پاساۋى قەرەبووكردىن خويئندەن كەوتنە دىنەدانى زانكۇكان بۇ پشۋونەكردىن رۇژى يەكى ئايار و سالى بە سالى دەيانەۋىت ئەۋ رۇژە لە كرۇكە چىنايەتې خالىبەكەن و دواچار ۋەك رۇژىكى ئاكارا بېكەنەۋە بە رۇژىكى ئاسايى كاردن، ھەر ئاۋا كە لە ئەمەرىكاي سەرتۇپى پارلەمانىزىدا ئەۋ رۇژە پشۋو نىيە.

* بەرنامەسى سۆشپال دېمۇكراسى پەسەندىكرامى كۆنگرە پۇزانى ۷-۹ى ئۆگوستى ۱۸۶۹ ئايناخ Eisenach

** كۆمونىستەكان بەتايپەتى بايەخ ئەدەنە ئەلمانىا چونكە وا لەپىش قايپى شۆرشىپىكى بۆرژوادا لە شەرايەتپىكدا ئەم شۆرشە بەرپادەكات كە شارستانىيى ئەوروپايى تپىدا زۆر پيىشكەوتوتوترو مەزنترە ، پرۇلبىتارىاش زياتر لە پرۇلبىتارىاي چەرخى حەقدەھەمى ئىنگلئەراو لە پرۇلبىتارىاي چەرخى ھەزدەبەمى فەرنسا لە پيىشترو پيىشكەوتوترو...دواچار شۆرشى بۆرژواى ئەلمانىا دەبيپتە سەرەتاو پيىشەكى راستەوخۇى شۆرشىپىكى پرۇلبىتارىا [مانيفىستى كۆمونىست لاپەرە ۸۳-۸۴] چاپى سىيەم ، ۋەرگىرانى جەلال دەباغ

** لەئەلمانىا پارتى كۆمونىست بەھاوكارى لەگەل بۆرژوا دا خەباتدەكات چونكە ئەم بۆرژوايە لەدژى رژىمى پاشايەتى زۆردار لە دژى مولكايەتى دەرەبەگىيى عقارى و لەدژى وردەبۆرژواى كۆنەپەرىست چۆتە كۆرى خەباتى شۆرشكىپىرپىيەۋە [مانيفىستى كۆمونىست لاپەرە ۸۳] چاپى سىيەم ، ۋەرگىرانى جەلال دەباغ

*** ئەو بەشانە لە كورنە مېژوۋى پۇژى بەكەى ئايار نووسىن و ئامادەكردىنى <http://anarchosyndikalismus.org> ۋەرگىراون.